

CUMPĂNA, CUMPĂTUL ȘI COMPUTERUL

În textul intitulat *Între cumpăt și computer. Postfață cu Constantin Noica* din volumul *Cumpăna cu două ciuturi. Carte despre ființa românească* (Editura Augusta: Timișoara. 2000, 202 p., p. 193-200), acad. **Mihai Cimpoi**, criticul, filosoful și eseistul, care nu-și numără neapărat computerul printre instrumentele de lucru, observă cu luciditate că „Lumea modernă evoluează, într-un ritm năucitor, pe baza unui proces complex de *computerizare*, adică de calculare, de socotire fără precedent” (p. 194). Trecând în revistă etimologiile termenului *computer*, ideal surprinse de spiritul nicasian, pe care și-l ia ca aliat, autorul nostru scoate în evidență faptul că anume „calculul” merge mână în mână cu „lipsa de calcul”: „*A cumpăni* este un verb românesc cu multă dialecticitate în el, semnificând cu referire la lucruri și la fațetele omului (în special cele mentale, raționale), atât *a cântări* și *a pune în stare de echilibru*, cât și *a (se) clătina* și *a (se) legăna*, atât *a cântări cu mintea*, *a chibzui*, *a socoti*, cât și *a sta la îndoială înainte de a lua o hotărâre*, *a șovăi*” (p. 194). Cu câteva dintre sensurile *cumpătului*, cu care este clar înrudit *computerul*, operează și criticul, pe întinsul întregului studiu: *socoteală*, *răspântie*, *răscruce*, *chibzuință*, *reflexiune*, *echilibru sufletesc*, *judecată dreaptă*, *stăpânire de sine*, *justa măsură*, *cuget*, *cumpăneală*, *moderație*, *înfrânare*, *sobrietate*. Verbul *a cumpăta*, și el e doldora de sensuri: *a potrivi cu înțelepciune*, *a orându-i*, *a dispune*, *a se îndemna*, *a se strădui*, *a îndruma*, *a sfătui*, *a potrivi pe cineva să facă un lucru*.

Computerul de azi, care este o mașină inteligentă, concurează intens cu inteligența umană, pe care, spun specialiștii, a întrecut-o fantastic la capitolul memorie și viteză. Nu doar în română, ci în majoritatea limbilor, s-au impus mai multe denumiri pentru astfel de mașini. Astfel, un *computer* (sinonim cu *calculator* – deci care *calculează!* sau *ordinator* – deci care *ordonează!*), numit și *sistem de calcul* (pliiind metafora, i-am putea spune și: *sistem de cumpăt!*), este o mașină de prelucrat date și informații după instrucțiunile unui *program* (care exploatează calcule foarte riguroase, ca să poată funcționa). În zilele noastre, calculatoarele se construiesc din componente electronice, de aceea cuvântul *calculator* înseamnă, de obicei, un *calculator electronic*.

Primele dispozitive de calcul, care erau nu electronice, ci mecanice, au fost inventate în sec. 17. Dar abia în sec. 19, a fost concepută imaginea primei mașini de calcul la care datele și operațiile erau memorate înainte de începerea calculului, viteza de lucru devenind independentă de manevrele operatorului. Imediat după război, a început realizarea calculatoarelor din prima generație, cu tuburi electronice și memorie pe suport magnetic. **Vannevar Bush**, în 1945, dădea lumii un celebru

studiu cu titlul „As We May Think” („Cum am putea gândi”), unde descria o posibilă mașină inteligentă, pe care a numit-o MEMEX. A fost prima mașină-intelect imaginată vreodată. Și de acolo a început revoluția, pe care astăzi o trăim global, colectiv, nemărginit: revoluția inteligenței umane care se intersectează neconținut cu cea artificială. Au urmat și alte mașini concepute să stabilească legături în locul omului. În perioada 1976-1977, au apărut calculatoarele de generația a patra, construite pe baza componentelor microelectronice, cu integrare pe scară foarte largă. La începuturi, calculatorul era destinat familiei, de aceea se numea *home-computer* au *computer familial* ori *microordinator familial*. Cu cât a devenit mai ușor și mai portabil, calculatorul s-a transformat în obiect de uz personal. Personal Computer, așa i s-a încetățenit denumirea. Computerele de ultimă generație sunt digitale, iar componentele lor au evoluat fabulos în sensul performanțelor.

Internetul (un zeu și demon totodată), această hypermașină colectivă a contemporaneității, pe care o utilizăm cu toții, se edifică fundamental pe componenta sa cea mai dinamică – Webul. La rândul său, Web (scris și ca www) este utilizat ca abreviere de la termenul **World Wide Web** și desemnează imensa *pânză*, *textură* sau *rețea globală*. Uzul general a consacrat termenul de aproximativ două decenii, din momentul creării sale, în anul 1989, autorul lui fiind programatorul englez Tim Berners-Lee. „This is for everyone” („Este pentru toată lumea”) – celebra expresie a lui **Tim Berners-Lee**, care a făcut istorie la Olimpiada de Vară din Londra, 2012, se referea și ea la web/legătură.

La baza www-ului stă **hypertextul**, termen care a pătruns în mai toate limbile, având la ora actuală circulație internațională. Intrat inițial în limbajul de specialitate al programatorilor sau informaticienilor, azi a devenit cuvânt ordinar în limbajul tuturor internauților. În definitiv, totul în viață se ține pe legătură, mai exact – pe hyperlegătură, a cărei denumire specializată este *hyperlink* (abr. *link*). Interactivitatea, rapiditatea și fluxul neconținut de informație pe care le oferă comunicarea online ar fi imposibilă fără hyperlinkuri. „**Scopul calculatoarelor este libertatea umană**” („The purpose of computers is human freedom”), spunea **Ted Nelson**, bunicul hypertextului și al hyperlinkului. Așadar, în doar jumătate de secol, de la MEMEX s-a ajuns la o mașină hypertextuală, care este World Wide Web.

Constituind o megaextensie a memoriei umane, în definitiv, o replică tehnologizată a memoriei, Internetul poate fi măsurat. Spre deosebire de Internet, memoria tipărită a umanității, nu dispune la ora actuală de un studio în acest sens, neavând mijloace exacte de măsurare (de calcul). Marile corporații au calculat capacitatea de stocare a internetului, care se dovedește a fi impresionantă: 150 mil. de e-mailuri trimise, 2,5 mil. de interogări de căutare pe Google, circa 3 mil. de înregistrări video redade pe YouTube, 600 de editări de articole pe Wikipedia, și toate acestea într-un singur minut (2016)! A se observa că unitatea de măsură e tot un calcul.

Calculatoarele actuale nu sunt doar mașini de prelucrat informații, ci și dispozitive care facilitează enorm comunicarea online, oferind-o pe ecran sub formă de texte digitale, imagini digitale, materiale audio sau video sau toate concomitent (multimedia). Acest ansamblu de sisteme mecanice, electromagnetice și electronice

care prelucrează datele introduse într-o formă prestabilită și furnizează rezultate fie într-o formă accesibilă utilizatorului, fie ca semnale destinate acționării unor echipamente e, de fapt, o *memorie* construită artificial. Pentru ea e perfectă metafora creierului electronic. O astfel de memorie artificială nu recunoaște devierile și subiectivismul, fiind absolută de emoția umană, cea care face diferența.

Computerul personal, purtat ca o anexă, este un *cumpăt artificial*, dar are trăsături fabuloase: poate totul. Ultimele cercetări în domeniu arată că mașinile inteligente iau sau pot lua decizii în locul omului; astfel de sisteme informatice se numesc sisteme pentru suportul deciziilor (SSD), care constituie o formă de decizie pentru om pe care o ia mașina. Decizia, la fel ca și îndoiala, cum spuneam mai sus, prin cuvintele lui Noica, sunt ale cumpătului, cumpăt(ării), cumpănirii și, iată, și ale computerului: *a fi în cumpăt* mai înseamnă *a fi în cumpănă*, *a sta în cumpăt* este același lucru cu *a chibzui*, *a discerne*, dar și *a fi nehotărât* (Constantin Noica, *Cuvânt împreună despre rostire românească*, București, 1987:98-106). În eseu *Cumpăt, computer și cumpătul vremii*, Noica spunea: „Computerele vor putea orice, dar e o întrebare dacă vor avea și cumpăt. (...) La a doua revoluție tehnică a lumii, acolo unde vin computerele, s-ar putea să nu piară cumpătul. Căci totul vine să-l ceară și ferece de lumile care nu trebuie să-l invente, ci îl au”. Chiar dacă nu au vocație filosofică (Cimpoi, *Cumpăna...*, p. 200), românii sunt o lume relativ pricepută la lucrul cu computerul, mulți dintre care au crescut din cele două figuri-simboluri ale spațiului mioritic: *plugarul* și *ciobanul*. Primul, om al locului, are drept atribute esențiale: statornicia și neclintirea, „înfipt în solul tradiției asemenea stâlpului susținător de cumpănă”. Al doilea, opus primului, are drept atribute: dinamismul, mobilitatea. Este brațul în permanent mișcare al cumpenei. Fapt observat și de Noica, pentru care ființa românească este modelată de două principii: unul dinamic, al transumanței impusă de *păstorit*, altul static, necesar *plugăritului*. Lumea, în această viziune, e o fântână cu două ciuturi, în care când urcă cea plină, coboară cea goală” (Cassian Maria Spiridon. *Cumpănă și cumpănire la Eminescu (Convorbiri literare)*).

Din păcate, Internetul e o cumpănă atât cu/în echilibru, cât și cu/în dezechilibru. Navigarea pe net, din link în link, presupune o puternică fragmentare a hipertextului Webului, care poate duce și la pierderea sensului: „Eliberându-ne de chinul decodificării textului, forma pe care scrierea a ajuns să o capete pe o pagină de papirus sau de hârtie ne-a dat posibilitatea să devenim cititori de adâncime, să ne îndreptăm atenția și forța creierului spre interpretarea sensului. Cu scrierea pe ecran, încă nu putem să decodificăm textul rapid – citim mai repede decât oricând –, dar nu mai suntem călăuziți spre o înțelegere profundă, personal construită, a conotațiilor textului. În schimb, suntem împinși în goană spre o altă bucațică de informație înrudită și apoi spre alta, și alta, și încă una. Mineritul de suprafață în căutarea *conținutului relevant* ia locul excavării lente a sensului” (Nicholas Carr. *Superficialii. Efectele internetului asupra creierului uman*. București, 2012, p. 224). Asistăm, așadar, la metamorfoze fără precedent, la nivel global: „Coeziunea textului său, linearitatea argumentării sau narațiunii sale, așa cum curg

ele pe numeroase pagini, sunt sacrificate... (ibidem: 222). Mai mult ca oricând în istorie, atunci când suntem în nonlinearitate (în hypertext) – suntem în cumpănă, suntem în (dez)echilibru?

În eseul său, acad. Mihai Cimpoi va pune accentul pe un **echilibru** propriu românismului întruchipat exemplar de Eminescu, afirmă Dan Mănuță în *Mihai Cimpoi sau elogiul cumpenei critice*, în: *Limba română*, 2002, nr. 7-9. Pentru Eminescu „*cumpăna* este o punere în repaos (relativ) a mișcării” (Cimpoi, *Cumpăna...*, 2002, p. 102), sprijinindu-și cu consecvență afirmațiile pe viziunea lui Constantin Noica. Acesta din urmă menționa că, spre deosebire de *computer*, care e un cuvânt tânăr, *cumpătul* e un cuvânt bătrân, pentru că a trecut prin multe. Azi, mai mult ca oricând, se poate observa, mai cu seamă în cazul generației tinere, că *a-și pierde computerul (smartphone-ul)* mai că echivalează *a-și pierde cumpătul*, iar a rămâne *fără computer (fără acces la internet)* semnifică pentru ei *fără cumpăt*. „O lume a **calculului**, cum va fi tot mai mult lumea de mâine, stă cu **incalculabilul** ei în fața cugetelor. Ea le dă realități noi, înțelesuri noi, ba vrea să le impună și limbaje noi (observa pertinent, înainte de venirea Webului, Noica). Despre limbajele noi, generate de Internet a se vedea, cel puțin, Сидорова М. Ю., Шувалова О. Н. *Интернет-лингвистика: Вымышленные языки*. М., 2006.

Ce reprezintă cumpătul unui utilizator al limbajului computerizat? Străvechiul *cumpăta* ajuns chiar el *în cumpăt!* În calcul, dar și în descumpăt(are). Totul se acumulează și se monitorizează, proces bazat pe contribuția conștiinței colective: în memoria de fier a computerelor memoria devine exactă. Computerul de azi operează cu biți, byți și octeți, deci cu cifre binare (1 și 0), și el chiar calculează: orice semn al limbajului este atent contorizat. Rodajul textelor, cuvintelor, semnelor de generație nouă sunt la vedere: motoarele de căutare sunt unelte care le scot din circuit pentru a le repune în circuit. Prea multul care îl oferă utilizatorului dă starea de fascinație, dar și de dezechilibru. Pentru mulți internauți, cumpăna existenței în spațiul computerizat se leagă prea puternic. Lumea sau lumile virtuale nasc noi stări și moduri de a concepe realitatea și virtualitatea, iar unele sunt delirante. Zăbovind un pic asupra sensului și etimologiei cuvântului „virtual”, constatăm, întâi și întâi de toate, că înseamnă *posibil*, altfel spus, ceva care NU există în realitate (un fel de *exformație*, ar spune Tor Nørretranders, în bestsellerul *The User Illusion (Iluzia utilizatorului)*), publicat în 1998, ceva ce ar putea fi, dar nu este. Ce se întâmplă cu adevărat în spațiul online și ce reprezintă categoria virtualului pentru conștiința contemporană? Nu e oare cumva una de-a dreptul revoluționară, care schimbă paradigma percepției umane, care realmente trage și atrage realitatea, „virtualizând-o” în spațiul ei infinit ca un hău? Actuala tehnologie informatică asta face: încarnează și acaparează tot ce e în realitatea de zi cu zi și o duce într-un nou mediu, care are instrumentele sale, limbajele sale, actorii săi. Întrebarea fundamentală e dacă o substituie sau tinde să o facă – și răspunsul, din păcate, înclină tot mai mult spre substituie. E o problemă majoră a omenirii și în următoarele decenii vom avea răspunsuri tot mai clare. Ceea ce putem spune la această etapă e faptul că virtual e un termen important al filosofiei și deci al tuturor științelor. „A trăi timpul înseamnă

a trăi realitatea, iar a trăi eternitatea înseamnă a trăi posibilitatea”, spunea cineva. Credem că tehnologiile de azi încep să ofere pe bandă largă această eternitate într-un mod aproape necontrolat, acces care altădată era permis mai ales în imaginația scriitorilor. Omenirea a vrut dintotdeauna să afle ce e dincolo de realitate și dacă există vreuna. Scriitorii vizionari spun că următoarele secole vor fi ale unei sau ale unor alte dimensiuni, care vor izvorî din realitate, dar se vor duce tot mai departe în ceea ce numim posibilitate, deci „cum ar putea să fie”. Cuvântul *virtual* începe să desemneze o realitate virtuală, ai cărei generatori suntem noi, cei care navigăm zilnic prin toate cotloanele internetului.

Ce sunt linkurile webului, în acest context? Sunt locurile în care textul virtual al omenirii este fragmentat, inter-rupt. Sunt un fel de *întru* al lui Noica – sunt semne internautice, cu sens în așteptare, hyperintenționale, *întru devenire*. Acestea pot genera sensuri (noi) doar dacă sunt accesate. Paradoxal, dar anume acest „*întru* este și principalul operator în sistemul filosofic al celui care a scris *Devenirea întru ființă*”, afirmă Spiridon, în eseul *Noica și Eminescu (Convorbiri literare)*.

Așadar, *cumpăna* e văzută de Mihai Cimpoi ca simbol al **centrării** (p. 5-25). În fine, computerul ar fi trebuit să fie o supra cumpănă sau o cumpănă tehnologizată dotată cu un hypercumpăt colectiv. Întrebarea este una epistemologică: dacă Internetul este un fenomen **descentralizat** (fără centru și fără margini, à la Barthes), câte ciuturi ar trebui să aibă cumpăna lui? Nomadul de pe net nu practică el oare o hypertranshumanță? Deși viitorul tehnologizat ar putea să ne sperie, suntem în drum spre *devenirea întru e-ființă*.

Prin toate judecățile de valoare care împânzesc cărțile sale, Mihai Cimpoi e unul dintre puținii basarabeni care ține dreapta cumpănă între înțelepciune și filosofie și, prin, figura sa olimpică, „partea noastră de cer”.

Chișinău, august 2017